

RİSK ALTINDAKİ ÇOCUKLAR ÜZERİNE BİR İNCELEME (MUŞ İLİ ÖRNEĞİ)

İsmail DÖNMEZ*

Hüseyin DOĞAN**

Öz

Bu araştırmanın amacı Doğu Anadolu Bölgesi genelinde ve Muş ili özelinde risk altındaki çocuklara yönelik risk faktörlerinin belirlenmesidir. Araştırmada nicel araştırma yöntemlerinden tarama modeli kullanılmıştır. Araştırmanın örneklemini Muş il ve ilçe merkezinde ortaöğretim kademesine devam etmekte olan 584 öğrenci oluşturmuştur. Araştırmaya 463 (%79,3) kız, 121 (%20,7) erkek öğrenci katılmıştır. Ölçme araçlarını risk faktörleri formu ve sanal risk faktörleri ölçeği oluşturmaktadır. Elde edilen verilerinin çözümlenmesinde frekans, yüzde tabloları, bağımsız örneklem t testi ve tek yönlü varyans analizi (ANOVA) kullanılmıştır. Araştırma bulgularına göre, araştırma kapsamına alınan ihmal/istismar mağduru çocuklar, özel gereksinimi olan çocuklar, sağlık sorunları olan çocuklar ve çalışan/çalıştırılan çocukların riskli bir konumda oldukları saptanmıştır. Ayrıca çalışma kapsamındaki kız öğrencilerin sanal olanaklardan uzak olduğu ve sanal ortamda karşılaşabilecekleri risklerin erkeklere göre daha düşük olduğu saptanmıştır. Bu risk faktörlerinin bölgenin sosyo-ekonomik düzeyinin düşük olması ile ilişki olduğu görülmektedir. Bu nedenle belirlenen sorunlar çerçevesinde sorunların çözümüne yönelik sosyo-ekonomik desteğin oluşturulması önerilmektedir.

* Dr. Öğr. Üyesi, Muş Alparslan Üniversitesi - Bulanık MYO – Çocuk Bakımı ve Gençlik Hizmetleri Bölümü, E-mail: i.donmez@alparslan.edu.tr.

** Öğr. Gör., Muş Alparslan Üniversitesi - Bulanık MYO – Sosyal Hizmet ve Danışmanlık Bölümü, E-mail: shuhuseyindgn@gmail.com.

Anahtar Kelimeler: Risk altındaki çocuklar, risk, sanal risk, Muş

AN INVESTIGATION ON CHILDREN AT RISK (EXAMPLE OF MUŞ)

Abstract

The aim of this research is to determine risk factors for children at risk throughout Eastern Anatolia Region and in the province of Muş. In the research, scanning model, one of the quantitative research methods, was used. The sample of the study consists of 584 students who continue their secondary education in the city center and district center of Muş. 463 (79.3%) female students and 121 (20.7%) male students participated in the study. The measurement tools were the risk factors form and the virtual risk factors scale. Frequency, percentage tables, independent sample t test and one-way analysis of variance (ANOVA) were used to analyze the data obtained. According to the findings of the research, it has been determined that children who are victims of neglect / abuse, children with special needs, children with health problems and working / employed children are in a risky position. In addition, it was determined that female students within the scope of the study are far from virtual opportunities and the risks they may encounter in the virtual environment are lower than those of men. These risk factors seem to be related to the low socio-economic level of the region. For this reason, it is thought that economic improvements that will provide social development for the solution of problems.

Keywords: Children at risk, risk, virtual risk, Muş

1. GİRİŞ

Küresel Çok Boyutlu Yoksulluk Endeksi (ÇBYE) (2019)' ne göre küresel nüfusun yaklaşık %76'sı, sağlık, eğitim ve yaşam standardındaki ağırlıklandırılmış göstergelerin en az üçte birinde yoksunluk yaşamaktadır. Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü (OECD) (2018) ülkelerinde yaşayan her 10 kişiden 9'u Dünya gelir

dağılımında ilk yüzde 20'lik dilimdedir. Avrupa ve Asya'daki OECD ülkeleri içinde en kötü gelir dağılımına sahip ülke Türkiye'dir (OECD, 2018). Dengesiz gelir dağılımı, yoksul ve az gelişmiş olan bölgelerde mevcut sosyal sorunların daha da derinleşmesine neden olmaktadır (Yolcuoğlu, 2010: 74).

Özellikle kırsal alanda yaşanan bireyler açısından diğer yaşam alanlarına göre ekonomik ve sosyal alanlarda birtakım farklılıklar bulunmaktadır. Eğitim, gelir, sağlık hizmetlerine erişim gibi temel alanlarda meydana gelen farklılaşmalar ülke içerisinde bireyler arasında refah seviyesi eşitsizlikleri için de gösterge niteliği taşımaktadır (Şengür ve Şengür, 2020). PISA (2015) raporundaki sosyo-ekonomik ve kültürel durum indeksi (EKSD) hesaplamasında "anne-babanın mesleği ve eğitim düzeyi, öğrencinin evde sahip olduğu eğitim ile ilgili kaynaklar ve ailenin evindeki bir takım araç gereçler değişkenleri dikkate alınarak hesaplanmaktadır" (Millî Eğitim Bakanlığı [MEB], 2016) ve bu indekse göre -1 ve altındaki öğrenciler sosyal ve ekonomik olarak dezavantajlı olarak tanımlanmaktadır. Ülkemizdeki "ESKD indeksi -1'in altında olan öğrenci oranı yaklaşık %64'tür" (MEB, 2016). Bu orana göre öğrencilerin yarısından fazlası sosyo-ekonomik açıdan dezavantajlı olarak tanımlanmaktadır. Dezavantajlı öğrenciler geniş bir yelpazede risk altındaki çocuklar olarak tanımlanabilir. Seçer vd. (2018), çocukları risk grupları açısından değerlendirilen on bir kategori şu şekildedir;

Çalışan/Çalıştırılan Çocuklar (1): Çalışan çocuk gerçeği günümüzün temel problemleri içerisindeki yerini korumaktadır ve birçok yönü ile de toplumun gelişmişlik düzeyi üzerinde etkiye sahiptir (Tepe, 2018: 332). Çocukların yaşının gereklerine uygun olarak öğrenme süreci içerisinde aktif olarak yer alması gerekirken kısmi zamanlı işlerde (mevsimlik tarım işçisi vb.) çalışmaları/çalıştırılmaları bireysel gelişimlerini doğrudan etkilemektedir. Özellikle fiziksel ve ruhsal gelişimleri bu noktada olumsuz yönde etkilenir ve sağlıklı bir gelişim gösteremezler.

İhmal/İstismar Mağduru Çocuklar (2): Türkiye’de çocuk ihmal ve istismarı önemli bir toplumsal sorundur. İhmal ve istismar; fiziksel, duygusal, ekonomik ve cinsel olarak farklı boyutlarda incelenmektedir (Pelendecioğlu ve Bulut, 2009). Adalet Bakanlığı’nın yayınlamış olduğu verilere göre, Türkiye’de çocuk istismarı ile ilgili dava sayısı son on yılda yaklaşık 3 kat artmıştır (Yalçıntaş-Sezgin, 2018: 98). Bu rakam göz önünde bulundurulduğunda sağlıklı bir toplumun inşasında toplumun bilinçlendirilmesinin ne kadar önemli olduğu görülmektedir. Özellikle yoksulluk sınırının altında yer alan ailelerin bilinçlendirilmesi ve toplumsal farkındalık oluşturulacak çalışmaların yapılması yararlı olacaktır. Fiziksel ve ruhsal yönden gelişimlerini henüz tamamlamayan çocukların maruz kaldığı ihmal ve istismarın ilerleyen dönemde çocuklar üzerinde birtakım kişisel bozukluklara sebep olacağı da göz önünde bulundurulduğunda ihmal ve istismar ile ilgili acil eylem planlarının hayata geçirilmesi gerektiği düşünülmektedir.

Tek Ebeveyn Sahip Çocuklar (3): Aile kurumunun değişimi, yeni aile formlarının ortaya çıkışı, toplumsal yapının bir ürünü olarak ortaya çıkmaktadır. Bu değişikliklere bakıldığında ise tek ebeveynli ailelerin sayılarında artışlar gözlemlenmektedir (Atilla-Demir ve Genç-Çelebi, 2017: 113). Bunun altında yatan faktörlere bakıldığında, ölüm, tercih ve özellikle son dönemlerde boşanma sayılarındaki hızlı artış gibi birtakım sebeplerden ötürü bu sayıda büyük artış meydana gelmiştir (Kalaycı, 2011: 17-18). Özellikle aile içerisinde bir ebeveynin olmamasından kaynaklı olarak diğer ebeveyn her iki sorumluluğu üstlenmekte ve bu aile içerisindeki sorumluluklar katlanmaktadır. Bu da çocuğa fazla vakit ayrılmamasına ya da çocuğun bu noktada eksiklik yaşamasına sebep olduğu düşünülmektedir.

Mülteci/Sığınmacı Çocuklar (4): Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi (BMÇHS) (1989) 18 yaşına kadar her insanın çocuk sayılacağını belirtmekte ve çocukların her koşulda korunması gerektiğinin altını çizmektedir. Tanımdan da

anlaşılacağı üzere kendi kendilerine yetersiz durumda olan çocukların çevrelerindeki risklere karşı savunmasız oldukları açık olup bunlara karşı korunmaları gerektiği vurgulanmaktadır. Özellikle savaş, doğal afet gibi sebeplerden ötürü ülkesinden ayrılan mülteci çocukların maruz kalacakları risklerin çok daha fazla olduğu açıktır. Bu risklere karşı savunmasız durumda olan çocukların eğitim, sağlık, barınma, beslenme gibi temel ihtiyaçlarının sağlanması sağlıklı bir gelişim göstermeleri için gereklidir.

Madde Bağımlısı Çocuklar (5): İnsanların bedensel ve ruhsal açıdan sağlığına zarar veren alkol, tütün, eroin, kokain gibi bağımlılık yapıcı maddelerdir (Taylan ve Genç, 2017). Yapılan araştırmalarda ilköğretim, ortaokul ve lise öğrencilerinin madde kullanımı açısından en riskli grubu oluşturduğu tespit edilmiştir (Haki-Sucaklı, Keten, Çelik, Ölmez ve Yılmaz, 2015: 24). Çocukların kendi kendilerine muhakeme yeteneklerinin bir yetişkine kıyasla daha düşük olması sebebiyle maddeye yönelme ihtimalleri çok daha yüksektir. Bu da bu tür çocukları maddeye yönelme noktasında riskli bir konuma yerleştirmektedir.

Suçta Sürüklenen/Yönlendirilen Çocuklar (6): Balcı (2011)'e göre çocuk suçluluğuna sebep olan birçok faktör bulunmaktadır. İçinde bulunduğumuz dönemin olumsuz etkileri, göç, düzensiz kentleşme, gecekondulaşma, medya gibi birtakım sebeplerden ötürü çocuklar suça sürüklenebilmektedir. Çocukların kendi gelişimlerini henüz tamamlayamadıkları ve bilinç düzeyleri bir yetişkininki kadar olmadığı göz önünde bulundurulduğunda çocukların suçu işleyen değil suça sürüklenen olarak karşılık görmesi ise toplumca kabul gören bir gerçektir.

Duygusal ve Davranışsal Bozukluğu Olan Çocuklar (7): Duygusal veya davranışsal bozukluğu olan çocuklar çevresindeki bireylerle uyumsuz davranış problemleri gösterebilmektedir. Ayrıca Özdemir (2011)'e göre küçük yaşta bu tür davranış problemleri gösteren çocukların yetişkinlik döneminde birtakım antisosyal davranış bozukluklarının habercisi olabileceğini ve erken dönemde (özellikle de

okul döneminde) yapılacak müdahalelerle bunun önüne geçilebileceğini vurgulamaktadır. Çocukların sağlıklı gelişimleri açısından erken müdahale büyük önem taşımaktadır. Fakat duygu ve davranış bozukluğu olan çocuklara yönelik yapılan çalışmaların sınırlı kaldığı görülmektedir (Coşgun-Başar ve Özdemir, 2015: 191).

Sağlık Sorunları Olan Çocuklar (8): Ayyıldız (2018)'e göre, çocukluk döneminde sağlık sorunu yaşayan çocukların eğitimlerinin aksamamasının da olası bir durum olduğu vurgulanmaktadır. Sağlık sorunları olan çocukların sosyal-davranışlar olarak yaşitlarından farklılık göstermeleri söz konusudur. Bu çocukların yaşamlarını güçleştirecek ve okul başarılarının olumsuz yönde etkileyecek faktörler arasında çocuğun halihazırdaki sağlık sorununun ciddiyeti, durumuna eşlik eden başka bir veya daha fazla yetersizlik veya tıbbi sorunun olup olmadığı, ailenin sosyo-ekonomik durumunun, çocuğun yaşı, tedavisindeki süreklilik, sıkça hastaneye yatış veya uzun sürede hastanede kalma nedeniyle okula devam etmedeki sorunlar ve eğitime erişim olanakları sayılabilir (Heward, 2009).

Özel Gereksinimi Olan Çocuklar (9): Bütün çocuklar fiziksel özellikleri ve öğrenme yetenekleri açısından birbirinden farklıdır. İstisna çocukların fiziksel ve/veya öğrenme özellikleri ihtiyaç duydukları ölçüde de birbirinden farklılık gösterir (Yaman, 2018: 250). Özel eğitimle ve özel eğitime gereksinimi olan çocuklarla ilgili tanımlarda zedelenme, yetersizlik, engellilik ve risk taşıma gibi kavramlar yer almaktadır (Yaman, 2018:251).

Sokakta Yaşayan Çocuklar (10): Günümüzde “sokak çocukları” kavramı sık bir şekilde kullanılsa da tam olarak doğru bir tanımlama yapmak zordur. Daha çok evsiz olan, aileden yoksun, ailesi olup sokağa terk edilen, vaktinin büyük çoğunluğunu dışarda geçiren çocuklar için kullanılan bu kavram, eğitimden yoksun kalmış ve bireysel gelişimini sağlıklı bir şekilde tamamlamakta güçlük

çeken çocuklar için kullanılır. Çocuğu sokağa iten nedenlere bakıldığında ise aile içi şiddet, istismar durumu, ebeveynlerin çocuklara yönelik davranışları, aile tipi gibi olguların ön plana çıktığı görülmektedir. (Alabay, 2018: 186-190).

Sanal Bağımlılığı Olan Çocuklar (11) (İnternet, televizyon vb.): Teknolojideki hızlı değişimler insanoğlunun hayatı üzerinde çok önemli değişikliklere sebep olmuştur. Dijital teknolojinin takıntılı kullanımı birçok çocuk ve ergen için ebeveynler ve eğitimciler için gerçek bir sorundur (Ulus, 2018: 2). İnternet bağımlılığı ve sanal risk algısı teknolojinin yaygınlaşması ve kullanım yaşının daha da düşmesine bağlı olarak toplumsal süreçlerimizde incelenmesi gereken bir konu olduğu düşünülmektedir. İnternetin bu denli yaygınlaşmasının gençler üzerinde önemli etkilerinin olmasının yanı sıra kontrol altında tutulmaması durumunda internete bağımlı bir yaşam sürmek gibi tehlikelerinin olduğu da açıktır. Özellikle sanal risk algısı internetin hayatımıza bu denli girmesiyle, günlük hayattaki psikolojik baskıyı hayatımızda sanal yollarla yaygınlaştırmıştır (Arslankara, 2017).

Ülkemiz özelinde risk altındaki çocuklara yönelik bölgesel ve il bazında yapılan çeşitli çalışmalara rastlamak mümkündür. Güngör (2013), Mersin ilinde yapmış olduğu çalışmasında sosyo-ekonomik düzeyi düşük olan ailelerde çocukların daha fazla riskle karşı karşıya olduğunu ve bu çocukların madde kullanımı, suç işleme gibi davranışlarının kendi akranlarına göre daha yüksek olduğunu tespit etmiştir. Nalbant ve Babaoğlu (2016) ise Yozgat ilinde öğrencilerin başarı durumuyla ilgili sorun olduğu, okulda arkadaş, öğretmen ve idare ile sorun yaşadıkları görülmektedir. Öğrencilerin yarısının gün içinde en çok bilgisayar ve telefonla vakit geçirdikleri, önemli bir kısmının iki-üç saatten fazla internet ve telefonla ilgilendiğini ifade ederek sanal risklere işaret etmektedir. Bilgin (2012) ise sokakta çalışan çocukların madde kullanımının yüksek olduğunu belirtmektedir. Dolayısıyla risk altındaki çocukların çok boyutlu sorunlarla karşılaştıkları

görülmektedir. Çocukların fiziksel ve ruhsal gelişiminin il ve bölgesel olarak değişkenlik gösterdiği anlaşılmıştır. Yapılan literatür taramasında Doğu Anadolu Bölgesi'nde risk altındaki çocuklara yönelik herhangi bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu çalışma Muş ilinde eğitim-öğretim görmekte olan öğrencilerin risk durumlarının inceleyerek Doğu Anadolu Bölgesi genelinde sınırlı da olsa bir bakış açısı sağlanmasına yardımcı olmayı planlamaktadır. MEB (2019) verilerine göre; akademik başarıyı ölçen liselere giriş sınavı ve üniversiteye giriş sınavına yerleşme oranları incelendiğinde son basamaklarda Ağrı, Van, Muş, Kars, Iğdır gibi Doğu Anadolu bölgesi illerinin sıralandığı görülmektedir. Muş ilinin başarı sıralamasınının 81 il içinde 72'nci sırada olduğu görülmektedir. Doğu Anadolu Bölgesi'nde eğitim uygulamalarında öğretim uygulamalarını etkileyen birçok bireysel ve toplumsal sorun olduğu görülmektedir (Dönmez, 2020). Gerek eğitim çıktıları gerek toplumsal özelliklerden yola çıkarak çalışmada bölgesel ve özellikler Muş il genelinde ergenlerin risk altında olma durumları araştırılarak çocukların aile, eğitim, başarı, devam durumları incelenmiştir. Elde edilecek araştırma bulguları ile çocukların içinde buldukları risklerin belirlenmesine ve alınacak önlemlere katkı sağlanmasına yardımcı olacaktır. Bu doğrultuda şu alt problemlere yanıt aranmaya çalışılmıştır;

- a) Muş il ve ilçe merkezinde eğitim-öğretime devam eden çocukların, risk faktörleri nelerdir?
- b) Risk faktörleri yaş, cinsiyet, aile-gelir durumu ve ders başarısına göre farklılaşmakta mıdır?
- c) Muş il ve ilçe merkezinde eğitim-öğretime devam eden çocuklara yönelik sanal risk faktörleri nelerdir?
- d) Sanal risk faktörleri yaş, cinsiyet, aile-gelir durumu ve ders başarısına göre farklılaşmakta mıdır?

2. YÖNTEM

Araştırmanın nicel verilerinin yorumlanmasında betimsel tarama ve ilişkisel tarama modeli kullanılmıştır. Karasar (2012)'a göre, tarama modelleri, "geçmişte ya da halen var olan bir durumu var olduğu şekilde betimlemeyi amaçlayan araştırma yaklaşımlarıdır. İlişkisel tarama modeli ise, iki ve daha çok sayıdaki değişken arasında birlikte değişim varlığı ve/veya derecesini belirlemeyi amaçlayan araştırma modelleridir" (Karasar, 2015: 79).

2.1. Evren ve Örneklem

Bu araştırmanın evrenini Muş il ve ilçe merkezlerine bağlı liseler oluşturmaktadır. Bu kapsamda tesadüfi yöntemle belirlenen il merkezinde üç, ilçe merkezinde ise bir okulda araştırma gerçekleştirilmiştir. Araştırma bir Anadolu lisesi, bir imam hatip kız lisesi, bir kız meslek lisesi, bir erkek teknik meslek lisesi ile yürütülmüştür. Araştırmaya 463 (%79,3) kız, 121 (20.7) erkek öğrenci katılmıştır. Tesadüfi yöntemle seçilen okulların ikisinin kız öğrencilere yönelik eğitim vermesi nedeniyle, kız öğrencilerin sayısının fazla olduğu görülmektedir. Katılımcıların yaşları 14 ile 19 arasında değişmektedir katılımcıların %10,3'ü 14 yaş, %39,7'si 15 yaş, %19,7'si 16 yaş, %18,7'si 17 yaş, %9,6'sı 18 yaş, %2,1'i 19 yaşındadır.

2.2. Ölçme Aracı

Ölçme aracı üç bölümden oluşmaktadır birinci bölümde sosyo-demografik bilgiler, ikinci bölümde araştırmacılar tarafından oluşturulan risk faktörleri formu, üçüncü bölümde sanal risk faktörlerinden oluşmaktadır. Demografik bilgilerde cinsiyet, okul not durumu, aile gelir durumu gibi sorular yöneltilmiştir. Risk faktörleri formu Seçer vd. (2018)'e göre 11 bölüme ayrılmıştır. Sanal dünya risk algısı ölçeği, Arslankara ve Usta (2018) tarafından oluşturulmuştur. 26 maddelik ölçeğin yapısı (sanal risk algısı) ve uzmanlar tarafından isimlendirilen beş alt

boyutu (sanal yozlaşma, sanal yıpranma (çöküntü), sanal olanak, sanal fırsat ve sanal farkındalık) olarak beş boyuttan oluşmaktadır. Ayrıca belirlenen bu faktörler üzerinden toplam puan analizi hesaplaması yapılmıştır. Madde toplam puan analizi güvenilirlikle ilişkilendirilebileceği gibi geçerlilik (iç tutarlılık) göstergesi olarak da kabul edilmektedir (Tavşancıl, 2002). Nihai değerlendirmede araştırmacılar tarafından güvenilirlik katsayısı 0,88 olarak tespit edilmiştir.

2.3. Veri Toplama Süreci

Araştırma evreni kapsamındaki çocuklara ulaşmak için yapılandırılmış görüşme formu, Arslankara ve Usta (2018)'nin geliştirmiş olduğu sanal dünya risk algısı ölçeği (SDRAÖ) kullanılmıştır. Çalışmaya başlanmadan önce etik kurul onayı için Muş Alparslan Üniversitesi Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu'na başvuruda bulunulmuş ve onay alınmıştır. Ayrıca, Muş ili ve ilçelerindeki okullarda da ölçme araçlarının uygulanabilmesi için Muş İl Milli Eğitim Müdürlüğü'nden gerekli izinler alınmıştır. İzin süreci tamamladıktan sonra veri toplanması amacıyla araştırmanın yapıldığı okullarda ön bilgilendirmeler yapılarak öğrencilerin formları doldurması istenmiştir. Formlar doldurulurken gönüllülük esası gözetilmiştir.

2.4. Verilerin Analizi

Sanal dünya risk algısı ölçeğinde verilerin dağılımı için normallik testi yapılmıştır. Normallik testinde kolmogorov-smirnova ve shapiro-wilk $p=0,000$ olduğu görülmüştür. Çarpıklık ve basıklık değerleri incelenmiş, çarpıklık değerinin -0.667 ve basıklık değerinin $0,160$ olduğu tespit edilmiştir. Bu değer $+1.0 -1.0$ arasında olması verilerin normal dağılımı için yeterli olduğu ifade edilmektedir (Hair, Black, Babin, Anderson, & Tatham, 2013). Bu nedenle parametrik testler tercih edilmiştir. Bu kapsamda risk faktörlerini belirlemek için, frekans ve standart sapma, cinsiyet değişkeni için t testi, gelir dağılımları ve başarı değişkenleri test etmek için ANOVA kullanılmıştır. Sanal risk algısı ölçeği için ortalama, frekans ve

t testi kullanılmıştır. Sanal risk algısı ölçeği cronbach alpha güvenirlik katsayısı 0.941 olarak hesaplanmıştır.

3. BULGULAR

Bu bölümde araştırmanın alt problemleri doğrultusunda elde edilen bulgulara yer verilmiştir.

3.1. Muş İl ve İlçe Merkezinde Eğitim-Öğretime Devam Eden Çocukların Risk Faktörleri Nelerdir? Alt Problemine İlişkin Bulgular

Tablo 1. Öğrencilerin Risk Faktörleri

	Risk Faktörleri	Risk Durumu	f	%
		Mevsimlik tarım işçisi olarak çalıştım	87	15.2
	Çalışan/çalıştırılan çocuklar (Mevsimlik tarım işçisi)	Mevsimlik tarım işçisi olarak çalışmadım	484	84.8
1	Çalışan/çalıştırılan çocuklar (Sokakta çalışan çocuklar)	Daha önce sokakta çalıştım	22	3.8
		Daha önce sokakta çalışmadım	560	96.2
	Çalışan/çalıştırılan çocuklar (Aktif olarak çalışan çocuklar)	Evet, çalışıyorum	17	2.9
		Hayır, çalışmıyorum	565	97.1
2	İhmal/İstismar mağduru çocuklar (Aile gelir durumu)	Hane geliri asgari ücret altında olan çocuklar	152	44
		Hane geliri asgari ücret üstünde olan çocuklar	193	56
3	Tek ebeveyne sahip çocuklar	Tek ebeveyne sahip çocuklar	32	5.5

		Anne-baba birlikte olan çocuklar	550	94.5
4	Mülteci/sığınmacı çocuklar	Hayır	-	-
5	Madde bağımlısı çocuklar*	Sigara	43	7.4
		Alkol	2	3
		Hayır	539	92.3
6	Suça Sürüklenen/yönlendirilen Çocuklar	Daha önce suç işledim	7	1
		Daha önce suç işlemedim	577	99
7	Duygusal ve davranışsal bozukluğu olan çocuklar	Yoktur	-	-
8	Sağlık sorunları olan çocuklar	Sağlık sorunun var	103	18
		Bir sağlık sorunu yok	481	82
9	Özel gereksinimi olan çocuklar	Özel gereksinimlerim var	158	28
		Herhangi bir özel gereksinimim yok	426	72
10	Sokakta yaşayan çocuklar	Hayır	-	-
11	Sanal bağımlılığı olan çocuklar (İnternet)	Günde 1 saat kullanıyorum	358	61.3
		Günde 2-3 saat kullanıyorum	113	19.3
		Günde 3-4 saat kullanıyorum	60	10.3
		Günde 5 saat veya üzerinde kullanıyorum	53	9.1

*Birden fazla seçenek işaretlenmiştir.

Muş il ve ilçe merkezinde eğitim-öğretimine devam eden çocukların, risk faktörlerine ilişkin bulgular Tablo 1'de görülmektedir. (1) Çalışan/çalıştırılan çocuklar (mevsimlik tarım işçisi) incelendiğinde, katılımcıların %15.2'sinin (f=87) mevsimlik tarım işçisi olarak çalıştığı; sokakta çalışma durumları incelendiğinde, %3.8'inin daha önce sokakta çalıştığı (f=22); aktif olarak çalışma durumları

incelendiğinde, katılımcıların %2.9'unun aktif olarak çalıştıkları (f=17) görülmektedir. (2) İhmal/istismar mağduru çocuklar (Aile gelir durumu) incelendiğinde, hane geliri asgari ücret altında olan çocukların (f=152) %44 oranında olduğu görülmektedir. (3) Çalışmaya katılan çocukların %5.5'inin (f=32) ebeveynlerinden birisini kaybettiği ya da ayrı yaşadığı görülmektedir (Tez ebeveynli çocuklar). (4) Mülteci/sığınmacı çocuklar boyutunda hiçbir katılımcı olmadığı görülmektedir. (5) Madde bağımlısı çocuklar incelendiğinde %7.4 sigara (f=43), %3 alkol (f=2) kullandığı görülmektedir. (6) Suça sürüklenen/yönlendirilen çocuklar incelendiğinde %1'in daha önce suç işlediği (f=7) görülmektedir. (8) Sağlık sorunları olan çocuklar incelendiğinde %18'inin herhangi bir hastalığı olduğu (f=103) görülmektedir. Sağlık sorunları olan çocuklar incelendiğinde %12.7'sinin dikkat eksikliği (f=74), %11.1'inin görme (f=65) problemi olduğu, %1.4'ünün dil ve konuşma güçlüğü (f=8), %1'nin işitme (f=6) sorunu, %1'inin ortopedik engeli (f=5) olduğu görülmektedir. (9) Özel gereksinimi olan çocuklar incelendiğinde %28'inin özel gereksinimi (f=158) olduğu; bu öğrencilerin epilepsi, şeker hastalığı, obezite, astım, lösemi gibi hastalıkları olduğu belirlenmiştir. (10) Araştırmaya katılan sokakta yaşayan çocuklar olmadığı görülmektedir. (11) Sanal bağımlılığı olan çocukların sanal bağımlılık düzeyleri (internet) incelendiğinde, çalışmaya katılanların %9,1'inin günde 5 saat veya üzerinde internet üzerinde vakit geçirdiğini belirtmiştir.

3.2. Risk Faktörleri Yaş, Cinsiyet, Aile-Gelir Durumu ve Ders Başarısına Göre Farklılaşmakta Mıdır? Alt Problemine İlişkin Bulgular

Tablo 2. Risk Faktörlerinin Cinsiyete Göre Farklılaşma Durumu

	Risk faktörü	Risk Durumu	Cinsiyet	f	%
1	Çalışan/çalıştırılan çocuklar (Mevsimlik tarım işçisi) (p<0.05)	Mevsimlik tarım işçisi olarak çalıştım	Kız	31	6.8
			Erkek	56	47.5
		Mevsimlik tarım işçisi olarak çalışmadım	Kız	422	93.2
			Erkek	62	52.5
	Çalışan/çalıştırılan çocuklar (Sokakta çalışan çocuklar) (p<0.05)	Daha önce sokakta çalıştım	Kız	2	0.4
			Erkek	20	16.5
		Daha önce sokakta çalışmadım	Kız	459	99.6
			Erkek	101	83.5
	Çalışan/çalıştırılan çocuklar (Aktif olarak çalışan çocuklar) (p<0.05)	Evet, çalışıyorum	Kız	5	1.1
			Erkek	12	9.9
		Hayır, çalışmıyorum	Kız	456	98.9
			Erkek	109	90.1
2	İhmal/istismar mağduru çocuklar (Aile gelir durumu) (p<0.05)	Hane geliri asgari ücret altında olan çocuklar	Kız	107	41
			Erkek	45	53.6
		Hane geliri asgari ücret üstünde olan çocuklar	Kız	154	59
			Erkek	39	46.4
3	Suça sürüklenen/yönlendirilen çocuklar (p<0.05)	Daha önce suç işledim	Kız	3	0.6
			Erkek	4	3.3
		Daha önce suç işlemedim	Kız	460	99.4
			Erkek	117	96.7

Risk faktörlerinin yaş, cinsiyet, aile-gelir durumu ve ders başarısına göre farklılaşım farklılaşmadığının incelenmesi sonucu elde edilen bulgular Tablo 2’de görülmektedir. Çalışan/çalıştırılan çocuklar (mevsimlik tarım işçisi) cinsiyet grupları açısından incelendiğinde kız çocuklarının %93.2’sinin (f=422) şu ana kadar mevsimlik tarım işçisi olarak çalışmadığı, erkeklerin de %52.5’inin (f=62) şu ana kadar mevsimlik tarım işçisi olarak çalışmadıkları belirlenmiştir. Cinsiyet grupları açısından değerlendirildiğinde gruplar arasında anlamlı bir farkın olduğu bunun da erkeklerden kaynaklandığı görülmektedir ($p<0.05$). Çocukların sokakta çalışma durumları incelendiğinde, kız çocuklarının %99.6’sının (f=459) daha önce sokakta çalışmadığı, erkeklerin ise %83.5’inin (f=101) daha önce sokakta çalışmadıkları belirlenmiştir. Cinsiyet grupları açısından değerlendirildiğinde anlamlı bir fark olduğu ve bu farkın erkeklerden kaynaklandığı belirlenmiştir ($p<0.05$). Aktif çalışma durumları incelendiğinde ise kız çocuklarının %98.9’unun (f=456) aktif olarak herhangi bir yerde çalışmadıkları, erkeklerin ise %90.1’inin (f=109) aktif olarak çalışmadıkları belirlenmiştir ($p<0.05$). Ayrıca bu farkın da erkeklerden kaynaklandığı görülmektedir. İhmal/istismar mağduru çocukların ailelerinin maddi durumları incelendiğinde, kız çocuklarının %59’unun (f=154) asgari ücret veya üstünde aylık bir gelire sahip oldukları, erkeklerin ise %53.6’sının (f=45) aylık hane gelirin asgari ücretin altında olduğu belirlenmiştir. Cinsiyet açısından değerlendirildiğinde iki grup arasında anlamlı bir farkın olduğu ve bunun da erkeklerden kaynaklandığı belirlenmiştir ($p<0.05$). Suça sürüklenen çocuklara ilişkin bulgular incelendiğinde, kız çocukların %99.4’ünün (f=460) daha önce herhangi bir suç işlememiş ve suç kaydının olmadığı, erkeklerin ise %96.7’sinin (f=121) daha önce herhangi bir suç işlememiş ve suç kaydının olmadığı belirlenmiştir. Ayrıca yapılan analiz sonucunda gruplar arasında anlamlı bir farkın olduğu ve bunun erkeklerden kaynaklandığı belirlenmiştir ($p<0.05$).

Tablo 3. Risk Faktörlerinin Gelir Durumuna Göre Farklılaşmasının İncelenmesi

Risk Grubu	Risk Faktörü	Gelir Grupları	f	%
Çalışan/çalıştırılan çocuklar (Mevsimlik tarım işçisi) (p=0.012<0.05)	Mevsimlik tarım işçisi olarak çalıştım	0-1000 TL	21	31.3
		1001-2000 TL	20	24.7
		2001-3000 TL	14	14.4
		3001-4000 TL	5	14.7
		4001 veya üstü	6	10
	Toplam	66	19.5	
	Mevsimlik tarım işçisi olarak çalışmadım	0-1000 TL	46	68.7
		1001-2000 TL	61	75.3
		2001-3000 TL	83	85.6
		3001-4000 TL	29	85.3
4001 veya üstü		54	90	
Toplam	273	80.5		

Risk faktörlerinin yaş, cinsiyet, aile-gelir durumu ve ders başarısına göre farklılaşım farklılaşmadığının incelenmesi sonucu elde edilen bulgular Tablo 3'te görülmektedir. Çalışan/çalıştırılan çocukların -mevsimlik tarım işçisi- aile aylık hane gelir grupları açısından incelendiğinde, aylık hane geliri 0-1000 TL olan ailelerin çocuklarının %68.7'sinin (f=46) şu ana kadar mevsimlik tarım işçisi olarak çalışmadığı belirlenmiştir. Aylık hane geliri 1001-2000 TL olan ailelerin çocuklarının %75.3'ünün (f=61) şu ana kadar mevsimlik tarım işçisi olarak çalışmadığı, aylık hane geliri 2001-3000 TL olan ailelerin çocuklarının %85.6'sının (f=83) şu ana kadar mevsimlik tarım işçisi olarak çalışmadığı, aylık hane geliri 3001-4000 TL olan ailelerin çocuklarının %85.3'ünün (f=29) şu ana kadar mevsimlik tarım işçisi olarak çalışmadığı belirlenmiştir. Ayrıca aylık hane geliri 4001+ TL olan ailelerin çocuklarının da %90'ının (f=54) şu ana kadar mevsimlik tarım işçisi olarak çalışmadığı elde edilen bulgulardan tespit edilmiştir. Aylık hane

geliri açısından risk grupları değerlendirildiğinde, gruplar arasında anlamlı bir farkın olduğu bulgusu elde edilmiştir ($p<0.05$). Ayrıca bu farkın aylık hane geliri arttıkça mevsimlik tarım işçisi olarak çalışanların sayısının azalmasından kaynaklandığı görülmektedir.

Tablo 4. Risk Faktörlerinin Okul Ortalamasına Göre Farklılaşmasının İncelenmesi

Risk Grubu	Risk Faktörü	Okul Ortalaması	f	%	
Çalışan/çalıştırılan çocuklar (Mevsimlik tarım işçisi) ($p<0.05$)	Mevsimlik tarım işçisi olarak çalıştım	0-44	1	12.5	
		45-54	5	27.8	
		55-69	32	27.1	
		70-84	23	11.8	
		85-100	2	2.4	
	Toplam		63	14.9	
	Çalışan/çalıştırılan çocuklar (Sokakta çalışan çocuklar) ($p<0.05$)	Daha önce sokakta çalıştım	0-44	7	87.5
			45-54	13	72.2
			55-69	86	72.9
			70-84	172	88.2
85-100			81	97.6	
Toplam		359	85.1		
Çalışan/çalıştırılan çocuklar (Sokakta çalışan çocuklar) ($p<0.05$)	Daha önce sokakta çalışmadım	0-44	0	0	
		45-54	0	0	
		55-69	10	8.3	
		70-84	4	2.0	
		85-100	1	1.2	
	Toplam		15	3.5	
Çalışan/çalıştırılan çocuklar (Sokakta çalışan çocuklar) ($p<0.05$)	Daha önce sokakta çalışmadım	0-44	8	100	
		45-54	19	100	
		55-69	111	91.7	

70-84	196	98
85-100	83	98.8
Toplam	417	96.5

Risk faktörlerinin yaş, cinsiyet, aile-gelir durumu ve ders başarısına göre farklılaşım farklılaşmadığının incelenmesi sonucu elde edilen bulgular Tablo 4'te görülmektedir. Çalışan/çalıştırılan çocukların -mevsimlik tarım işçisi- okul ortalaması grupları açısından incelendiğinde, okul ortalaması 0-44 arasında olan çocukların %87.5'inin (f=7), okul ortalaması 45-54 arasında olanların %72.2'sinin (f=13), okul ortalaması 55-69 arasında olanların %72.9'unun (f=86), okul ortalaması 70-84 arasında olanların %88.2'sinin (f=172) ve okul ortalaması 85-100 arasında olanların %97.6'sının (f=81) şu ana kadar mevsimlik tarım işçisi olarak çalışmadıkları belirlenmiştir. Risk grupları açısından okul ortalamaları değerlendirildiğinde gruplar arasında anlamlı bir farkın olduğu belirlenmiştir ($p<0.05$). Ayrıca bu farkın okul ortalaması yüksek öğrencilerden kaynaklandığı görülmektedir. Çalışan/çalıştırılan çocukların -sokakta çalışan çocuklar- okul ortalaması grupları açısından incelendiğinde, okul ortalaması 0-44 arasında olan çocukların %100'ünün (f=8), okul ortalaması 45-54 arasında olanların %100'ünün (f=19), okul ortalaması 55-69 arasında olanların %91.7'sinin (f=111), okul ortalaması 70-84 arasında olanların %98'inin (f=196) ve okul ortalaması 85-100 arasında olanların %98.8'inin (f=83) sokakta hiç çalışmadıkları belirlenmiştir. Risk grupları açısından okul ortalamaları değerlendirildiğinde gruplar arasında anlamlı bir farkın olduğu belirlenmiştir ($p<0.05$). Ayrıca bu farkın okul ortalaması düşük öğrencilerden kaynaklandığı görülmektedir.

3.3. Muş İl ve İlçe Merkezinde Eğitim-Öğretimine Devam Eden Çocuklara Yönelik Sanal Risk Faktörleri Nelerdir? Alt Problemine İlişkin Bulgular

Tablo 5. Sanal Risk Faktörleri Ölçeği Boyutları Ortama ve Standart Sapma Değerleri

Boyutlar	N	X	SS
Sanal Yozlaşma (SY)	561	2.43	.55
Sanal Yıpranma (SYI)	556	2.46	.71
Sanal Olanak (SO)	552	2.2659	1.02
Sanal Fırsat (SF)	553	2.3314	1.12
Sanal Farkındalık (SFA)	553	2.0223	.99
Sanal Risk Faktörleri (SDRAÖ)	562	2.3417	.67

Tablo 5'te Sanal risk faktörleri ölçeğine ait beş boyutun (SY, SYI, SO, SF, SFA) ve genel risk faktörleri (SDRAÖ) ölçeğinin ortalama değerleri ve standart sapma değerleri görülmektedir. SAORT ortalama değeri 2.34, standart sapma değeri 0,67 olduğu görülmektedir. Sanal yozlaşma ($X=2.43$; $ss=0.55$), Sanal yıpranma ($X=2,46$; $ss=0,71$) değerinin SAORT değerinden yüksek olması, ölçek bağlamında daha olumlu sonuç verdiğini göstermektedir. Sanal Fırsat (SF) boyunda ortalamaya yakın sonuç verdiği görülmektedir. SDRAÖ bağlamında sosyal olanak ($X=2.26$; $ss=1.02$), SFA ($X=2,02$; $ss=0.99$) değerlerinin ise ölçek bağlamında olumsuz anlamda değerlendirileceğini göstermektedir. Katılımcılara göre, sanal risk faktörlerinin en olumsuz yönleri sanal olanak kısıtlılıkları ve sanal farkındalık boyutundadır.

Tablo 6. Sanal Risk Faktörleri

M. No	Boyut	Maddeler	N	X	Ss
1	SY	Sanal ortamlarda karşılaştığım bireyleri olduğundan farklı tanıyarak onlar tarafından kandırılabilirim	544	2.07	1.35
2	SY	Sanal ortamlara olan bağlılığım artarsa gerçek yaşamda samimi sohbetlerden kendimi soyutlayıp uzaklaşabilirim.	550	1.72	1.17

3	SY	Yaşadığım sorun ve sıkıntıları istemeden de olsa, tanımadığım insanlarla paylaşmak durumunda kalabilirim.	549	4.23	1.20
4	SY	Hiç tanımadığım insanlarla sohbet ederken kendimi rahat hissederim.	541	3.96	1.30
5	SY	Sanal ortamlardayken gerçek hayat sorunlarından uzaklaşabilirim.	541	1.67	1.18
6	SY	Sanal ortamlara olan bağlılığım artarsa kendini olduğumdan farklı bir karakterle yansıtabileceğimden dolayı kimlik çatışması yaşayacağım hissine kapılabılırım.	547	1.75	1.18
7	SY	Uzun süre sanal ortamlarla iç içe olduğum takdirde psikolojik rahatsızlıklar yaşayabilirim.	539	1.69	1.12
8	SYI	Yaptığım sanal sohbetlerde, özümde var olan evrensel kurallar (doğruluk, dürüstlük gibi) önemini kaybedebilir.	545	4.09	1.21
9	SYI	Sanal ortamlardaki kişiler bana yakın gelebilir	542	2.14	1.40
10	SYI	Sanal ortamlarda paylaştığım düşünce ve fikirlerimi birilerinin mutlaka göreceğini bilmek beni psikolojik açıdan rahatlatılabilir.	533	2.35	1.42
11	SYI	Sanal dünyada çok fazla vakit kaybetmem neticesinde derslerimde başarısız sonuçlarla karşılaşabilirim	532	2.61	1.51
12	SYI	Sanal ortamlarda bilgiye erişim kolay olduğu için zamandan tasarruf edebilirim.	537	1.80	1.27
13	SYI	Sanal âlemde sürekli yayınlanan reklamların bilinçaltıma yer etmesi ile marka bağımlısı bir birey haline dönüşebilirim	539	2.73	1.55
14	SO	Sanal ortamlar sayesinde eski arkadaşlarımı bulabilirim	534	1.72	1.20
15	SO	Yapılacak sınırsız sohbetler neticesinde mahremiyet, gizlilik, utanma gibi duygularımı yitirebilirim.	531	1.91	1.24
16	SO	Sanal ortamlarda her şeye kolayca erişebilmem neticesinde gerçek hayattaki engellere karşı mücadelede uzak bir hale gelebilirim.	536	2.61	1.52
17	SO	Sanal ortamlara ayıracağım süreyi iyi planlayabildiğim takdirde kontrol açısından bireysel gelişim katkı sağlayabilirim.	536	1.98	1.38
18	SF	Sanal ortamlarda tartışmak beni rahatlatır	530	2.58	1.52
19	SF	Sanal medyayı aktif kullanarak yardımlaşma-dayanışma kültürümü geliştirebilirim.	534	2.59	1.55
20	SF	Sosyal medya sayesinde araştırma kapasitemi kullanarak eleştirel düşünme becerimi geliştirebilirim	536	1.94	1.33
21	SF	Sosyal medya yüzünden dedikodu kültürüne kapılabılırım.	533	2.50	1.56
22	SF	Kuracağım sanal arkadaşlıklar sayesinde yeni kültürler tanıyabilirim	542	2.29	1.53
23	SFA	Sosyal medya aracılığı ile yeni dostluklar edinebilirim.	546	1.76	1.22
24	SFA	Sanal ortamların olumsuz yönleri neticesinde sorumsuz bir kişilik haline dönüşebilirim	546	1.67	1.13

25	SFA	Sosyal medyada bilinçsizce sörf eden insanlar yüzünden manevi yıpranmalar yaşayabilirim.	551	2.32	1.45
26	SFA	Sanal ortamlar aracılığı ile problem çözme becerisi kazanabilirim	544	2.07	1.35

Katılımcıların sanal risk faktörlerinden sanal yozlaşma boyutunda verdikleri cevapların, madde boyutunda karşılaştırıldığında 1.2.5.6 ve 7. Maddelerin ortalamasının altında olduğu görülmektedir. Bu maddeler sanal yozlaşma boyutunda olumsuz ifadeler olarak görülmektedir. Yani katılımcılar, sanal ortamlarda kişilerin olduğundan farklı karakterlerle kendilerinin kandırılmayacaklarını düşünmektedir. Katılımcılar sanal ortamda bağımlılıkları artarsa, sosyal ortamdan uzaklaşmayacaklarını düşünmektedir. Sanal ortamda; gerçek hayattan uzaklaşmayacaklarını, kimlik çatışması yaşamayacaklarını düşünmektedir. Uzun süre sanal ortamda olmaları durumunda psikolojik sorunlar yaşamayacaklarını ifade etmektedirler.

Katılımcıların sanal risk faktörlerinden sanal yıpranma boyutunda verdikleri cevapların, madde boyutunda karşılaştırıldığında 9.,10. ve 12. maddelerin ortalamasının altında olduğu görülmektedir. Buna göre katılımcılar sanal ortamdaki kişilerin kendilerine yakın gelmeyeceğini düşünmektedir. Sanal ortamlarda bilgiye erişim kolay olduğu için zamandan tasarruf edemeyeceğini düşünmektedir. Katılımcıların sanal risk faktörlerinden sanal olanak boyutunda verdikleri cevapların, madde boyutunda karşılaştırıldığında 20. ve 22. maddelerin ortalamasının altında olduğu görülmektedir. Buna göre katılımcıların yapılacak sınırsız sohbetler neticesinde mahremiyet, gizlilik, utanma gibi duygularını yitirmeyeceğini düşünmektedir. Katılımcıların “sanal ortamlara ayıracağım süreyi iyi planlayabildiğim takdirde bireysel gelişim katkı sağlar” düşüncesinde oldukları saptanmıştır. Katılımcıların sanal risk faktörlerinden sanal fırsat boyutunda verdikleri cevapların, madde boyutunda karşılaştırıldığında 15. ve 17. maddelerin ortalamasının altında olduğu görülmektedir. Buna göre katılımcıların sosyal medya

sayesinde araştırma kapasitesini kullanarak eleştirel düşünme becerimi geliştiremeyeceğini ve kuracağı sanal arkadaşlıklar sayesinde yeni kültürler tanıyamayacağını düşünmektedir. Katılımcıların sanal risk faktörlerinden sanal fırsat boyutunda verdikleri cevapların, madde boyutunda karşılaştırıldığında 23. ve 24. maddelerin ortalamasının altında olduğu görülmektedir. Buna göre katılımcıların sosyal medya aracılığı ile yeni dostluklar edinmeyi tercih etmediğini ve sanal ortamların olumsuz yönleri neticesinde sorumsuz bir kişilik haline dönüşmeyeceğini düşünmektedir.

3.4. Sanal Risk Faktörleri Yaş, Cinsiyet, Aile-Gelir Durumu ve Ders Başarısına Göre Farklılaşmakta Mıdır? Alt Problemine İlişkin Bulgular

Tablo 7. Sanal Risk Faktörleri Boyutlarının Cinsiyet İlişkisi

	Gruplar	N	X	Ss	t	Sd	p																																																								
Sanal Yozlaşma (SY)	Kız	452	2.42	0.53	-1.100	.05969	0.27																																																								
	Erkek	109	2.49	0.65				Sanal Yıpranma (SYI)	Kız	447	2.44	0.70	-1.485	.07609	0.13	Erkek	109	2.55	0.75	Sanal Olanak (SO)	Kız	443	2.21	0.99	-2.282	.10908	0.02	Erkek	109	2.46	1.11	Sanal Fırsat (SF)	Kız	444	2.30	1.12	-1.026	.12001	0.30	Erkek	109	2.43	1.11	Sanal Farkındalık (SFA)	Kız	444	1.96	0.94	-2.622	.10560	0.10	Erkek	109	2.24	1.14	Sanal Risk Faktörleri (SDRAÖ)	Kız	453	2.31	0.65	-1.88	0.071	0.06
Sanal Yıpranma (SYI)	Kız	447	2.44	0.70	-1.485	.07609	0.13																																																								
	Erkek	109	2.55	0.75				Sanal Olanak (SO)	Kız	443	2.21	0.99	-2.282	.10908	0.02	Erkek	109	2.46	1.11	Sanal Fırsat (SF)	Kız	444	2.30	1.12	-1.026	.12001	0.30	Erkek	109	2.43	1.11	Sanal Farkındalık (SFA)	Kız	444	1.96	0.94	-2.622	.10560	0.10	Erkek	109	2.24	1.14	Sanal Risk Faktörleri (SDRAÖ)	Kız	453	2.31	0.65	-1.88	0.071	0.06	Erkek	109	2.45	0.74								
Sanal Olanak (SO)	Kız	443	2.21	0.99	-2.282	.10908	0.02																																																								
	Erkek	109	2.46	1.11				Sanal Fırsat (SF)	Kız	444	2.30	1.12	-1.026	.12001	0.30	Erkek	109	2.43	1.11	Sanal Farkındalık (SFA)	Kız	444	1.96	0.94	-2.622	.10560	0.10	Erkek	109	2.24	1.14	Sanal Risk Faktörleri (SDRAÖ)	Kız	453	2.31	0.65	-1.88	0.071	0.06	Erkek	109	2.45	0.74																				
Sanal Fırsat (SF)	Kız	444	2.30	1.12	-1.026	.12001	0.30																																																								
	Erkek	109	2.43	1.11				Sanal Farkındalık (SFA)	Kız	444	1.96	0.94	-2.622	.10560	0.10	Erkek	109	2.24	1.14	Sanal Risk Faktörleri (SDRAÖ)	Kız	453	2.31	0.65	-1.88	0.071	0.06	Erkek	109	2.45	0.74																																
Sanal Farkındalık (SFA)	Kız	444	1.96	0.94	-2.622	.10560	0.10																																																								
	Erkek	109	2.24	1.14				Sanal Risk Faktörleri (SDRAÖ)	Kız	453	2.31	0.65	-1.88	0.071	0.06	Erkek	109	2.45	0.74																																												
Sanal Risk Faktörleri (SDRAÖ)	Kız	453	2.31	0.65	-1.88	0.071	0.06																																																								
	Erkek	109	2.45	0.74																																																											

Tablo 7’de sanal risk faktörleri boyutlarının cinsiyet ilişkisi görülmektedir. Buna göre cinsiyet ile Sanal Yozlaşma ($p>0.05$), Sanal Yıpranma ($p>0,05$), Sanal Fırsat ($p>0.05$), Sanal Farkındalık ($p>0.05$) boyutlarında anlamlı bir ilişki yoktur. Cinsiyet açısından sanal olanak ($p<0.05$) boyutu arasında bir ilişki olduğu görülmektedir. Bu farklılık erkekler lehinedir. Tüm alanlara bakıldığında Sanal Risk Faktörlerinin ($p>0.05$) cinsiyet ile ilişkili olmadığı görülmektedir.

4. TARTIŞMA ve SONUÇ

Bu araştırmada Muş ilinde lise seviyesinde eğitim öğretime devam eden öğrencilerin risk faktörleri sosyo-ekonomik durumu ve çocuğun sosyal çevresi kapsamında incelenmeye çalışılmıştır. Seçer vd. (2018)’e göre çocukları risk grupları açısından belirttiği kategorilerden on biri incelenmiştir. Bunlar çalışan/çalıştırılan çocuklar, ihmal/istismar mağduru çocuklar, tek ebeveyne sahip çocuklar, mülteci/sığınmacı çocuklar, madde bağımlısı çocuklar, suça sürüklenen/yönlendirilen çocuklar, duygusal ve davranışsal bozukluğu olan çocuklar, sağlık sorunları olan çocuklar, özel gereksinimi olan çocuklar, sokakta yaşayan çocuklar, sanal bağımlılığı olan çocuklardır. Lise öğrencilerinin ilgi ve gereksinimleri dikkate alınarak sanal risk algıları ölçülmeye çalışılmıştır.

Bu kapsamda dört risk faktörü belirlenmiştir. Bunlar; ihmal/istismar mağduru çocuklar, özel gereksinimi olan çocuklar, sağlık sorunları olan çocuklar ve çalışan/çalıştırılan çocuklardır. Bu dört grubun niceliksel olarak diğer gruplardan daha fazla olduğu görülmektedir. İhmal/istismar mağduru çocuklar; fiziksel, duygusal, ekonomik ve cinsel kategorisi altında dört başlıkta incelenmektedir. Araştırma kapsamında kullanılan ölçekte duygusal ve fiziksel yönden maddeler bulunmadığından sadece ekonomik yönden inceleme yapılmıştır. Risk grupları ekonomik yönden incelendiğinde, ailelerin ekonomik sıkıntı yaşamasının bu tür ailelerde çocukların ihmal boyutunda etkilidir (Türkiye’de Çocuk İstismarı, 2010: 22). Nitekim bu çalışmada da hane geliri asgari ücret altında olan çocukların

olduğu tespit edilmiştir. Bu sonuç, Muş ilinin göreceli olarak sosyo-kültürel seviyesinin düşük olmasının bir göstergesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Oral ve McGivney (2014), ülkemizdeki sosyo-ekonomik şartların öğrencilerin akademik başarısını etkilediğini ve genel olarak bu öğrencilerin akademik başarılarının düşük olduğunu belirtmektedir. Kurnaz (2007)'a göre maddi güçlük çeken ailede yetişen çocuklar için eğitim en son düşünülen olgu olmakla birlikte erken yaşlarda ekonomik zorluklar yaşadıkları için çalıştırılabilmektedir. Kişisel gelişimini sağlayamayan çocuk niteliksiz bir vasıf kazanmakta ve sağlıklı bir gelişim gösterememektedir. PISA ve TIMSS gibi uluslararası sınavlar incelendiğinde sosyo-ekonomik düzeyin düşük olması öğrencilerin başarısında etkili olduğu görülmektedir (Yolsal, 2016). Dolayısıyla sosyo-ekonomik düzeyi düşük olan ailelerin, ekonomik yönden güçlendirilmesi öğrenci başarısını etkileyecek ve risk faktörlerinin azaltılmasında yardımcı olacağı düşünülmektedir. İkinci risk faktörü olarak sağlık sorunları olan çocuklar incelendiğinde; öğrencilerin dikkat eksikliği ve görme sorunu olan öğrenciler olarak iki kategoriye ayrılmıştır. Ayyıldız (2018)'e göre bu tür çocukların eğitimlerinde çeşitli yaklaşımların (vücut aletleri, ilaçların düzenli alınımının sağlanması gibi) kullanıldığı ifade edilmektedir. Bunlar çocukların kronik/süreğen hastalığın ciddiyetine ve etkisine göre de değişebilmektedir. Ayrıca çocukların bağımsız yaşam becerilerinin artırılması noktasında da büyük önem taşımaktadır. Üçüncü olarak özel gereksinimi olan çocuklar incelendiğinde katılımcı öğrenciler, epilepsi, şeker hastalığı, obezite, astım, lösemi gibi hastalıkları olduğunu görülmüştür. Yaman (2018)'e göre bu tür çocukların sağlık ve refah, ekonomik ve sosyal güvence, kendilerini yetiştirmek ve becerilerini geliştirmek gibi sıradan ihtiyaçlarının olduğunu ifade etmektedir. Ayrıca bu ihtiyaçların bu tür bireyler için ayrıştırılmadan bütün toplumun kullandığı hizmetler ve programlar tarafından karşılanması gerektiği belirtilmektedir. Dördüncü risk faktörü olarak çalışan/çalıştırılan çocuklar incelendiğinde, mevsimlik tarım işçileri, sokakta çalışan çocuklar ve aktif olarak çalışan çocuklar

olarak alt gruplara ayrılmıştır. Tepe (2018), çalışan/çalıştırılan çocukların çocukluk dönemindeki gelişimlerinin olumsuz etkilenmesinin yanı sıra bunun yetişkinlik dönemine de olumsuz etkisinin olduğu ifade etmektedir. Nitekim sağlıklı gelişimini henüz tamamlayamayan birey karşılaşmış olduğu olağandışı durumlarda ne yapacağını bilememekte ve birçok risk faktörüyle de karşı karşıya kalmaktadır. Bu yüzden toplumun inşası noktasında çalışan/çalıştırılan çocuklara yönelik oluşturulacak sosyal politikalarla bu olumsuz durumun önüne geçilmesi gerektiği düşünülmektedir. Çocuk işçiliği hem mikro hem de makro seviyede, gelecekte oluşabilecek farklı sorunların potansiyel kaynağıdır (Çöpoğlu, 2018). Bu çalışmada çalışan/çalıştırılan çocuklarda cinsiyet yönünde bir farklılık olduğu, bu farklılığın da erkekler lehine olduğu görülmektedir. Bu sonuç Doğu Anadolu Bölgesi'nde erkeklerin çalışma hayatında daha aktif yer almasının bir göstergesi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Çocukların çalışma hayatına girmek zorunda kalmalarının en önemli nedenlerinin başında ailelerin yoksulluğu olduğu ifade edilmektedir (Dursun ve Aksakal, 2018). Bu araştırmada da benzer bulgulara ulaşılmıştır, çalışan/çalıştırılan çocukların aile gelir düzeylerinin düşük olduğu saptanmıştır. Bu nedenle gelir düzeyi düşük olan ailelerin tespiti ve bunlara yönelik sosyal hizmetlerin sağlanması, çocukların bireysel gelişimlerine olumlu katkı sunacaktır. Çalışan/çalıştırılan çocuklarla okul ortalaması incelendiğinde mevsimlik tarım işçisi olarak çalışmayanların çalışanlara göre daha başarılı olduğu görülmüştür. Sokakta çalışmayan çocukların sokakta çalışan çocuklara göre daha başarılı olduğunu göstermektedir. Bu bulgular, öğrencilerin sokakta ya da dış ortamda çalıştıklarından dolayı başarı düzeylerinin düşmesine sebep olduğunu ortaya koymaktadır. Çocuk işçiliği, önemli sonuçlarının uzun vadede ortaya çıktığı bir problemdir. Bu nedenle hem öğrencilerin eğitimsel başarısı hem de toplumsal dinamikler göz önünde bulundurularak, çocuk işçiliğinin en önemli nedenlerinden olan yoksulluğu

ortadan kaldıracı ve toplum refahını artırıcı politikalar oluşturulmalı ve uygulanmalıdır (Çöpoğlu, 2018).

Eğitim-öğretimine devam eden çocuklara yönelik sanal risk faktörleri incelendiğinde, sosyal olanak ve sosyal farklılık boyutunda yetersizlik olduğu görülmüştür. Boyutlar arasında maddeler incelendiğinde katılımcılar, kişilerin kendilerini farklı bir şekilde tanıtan kişiler tarafından kandırılmayacaklarını düşünmektedir. Oysa günümüzde kişiler kendilerini farklı şekilde tanıtarak dolandırıcılık ya da sanal şiddet uygulamaktadır. Bu nedenle eğitimcilerin ya da uzmanların siber güvenlik konuları hakkında öğrencilere bilgilendirme yapmaları gerekmektedir. Bir diğer dikkat çeken sonuç çocukların uzun süre sanal ortamda olmaları durumunda psikolojik sorunlar yaşamayacaklarını düşündüklerini göstermektedir. Oysa sanal ortamda geçen sürenin psikolojik sorunlara neden olduğunu gösteren çalışmalar bulunmaktadır. Özen ve Korukçu-Sarıcı (2010)'a göre sanal âlemin fiziksel varlığının olmaması, kişileri internette gizlice dolaşabilmelerinin sağlanma imkânının verilmesi, kullanıcılara iletişim kurabilecekleri ya da vakit geçirebilecekleri ve istedikleri herhangi birisini seçme olanağı tanıması sanala olan cazibeyi artırmaktadır. Fakat sanal âlemde çok fazla vakit geçirmek insanı yalnızlığa sürükleyebilmekte, bireyleri ait olduğu sosyal çevreden kopartabildiği ve akrabalık ve arkadaşlık ilişkilerinin de zayıflatabildiği de bilinmektedir (Özen ve Korukçu-Sarıcı, 2010). Katılımcıların sanal ortamlarda bilgiye erişim kolay olduğu için zamandan tasarruf edemeyeceğini düşünmektedir. Oysa günümüzde basılı bilgi kaynaklarının yerine sanal bilgiye erişim kaynağı olarak ulaşılması öğrenciler için zamandan tasarruf sağlayacaktır.

Katılımcıların “sanal ortamlara ayıracağım süreyi iyi planlayabildiğim takdirde bireysel gelişim katkı sağlar” düşüncesinde oldukları saptanmıştır. Oysa zamanı iyi planlayabilen kullanıcı, bireysel gelişimini güçlendirmek için internet ortamında kitap, video, belgesel ve bilgiye ulaşım amaçlı kullanılabilirler. Sanal

risk faktörleri boyutlarının cinsiyet ilişkisi incelendiğinde sadece sanal olanak boyutunda erkekler lehine anlamlı bir farklılık olduğu görülmektedir. Bu sonuç erkek öğrencilerin sanal olanaklara daha rahat ulaşabildiğini göstermektedir. Ayrıca erkeklerin rahat hareket serbestisi, internet kafe gibi olanaklara daha kolay ulaşabilmesi de bir gösterge olarak görülebilir.

Doğu Anadolu bölgesi genelinde ve Muş ili özelinde düşünüldüğünde göreceli olarak sosyo-ekonomik göstergelerinin düşük olması öğrencileri başarı açısından riskli bir konuma yerleştirmektedir. Yani toplumsal gelir düzeyinin düşük olması, öğrencilerin eğitiminde de olumsuzluklara yol açmaktadır. Bu nedenle sosyo-ekonomik düzeyin düşüklüğü, öğrencilerin çalışmasına/çalıştırılmasına yol açmaktadır. Belirlenen sorunlar çerçevesinde sorunların çözümüne yönelik toplumsal kalkınmayı sağlayacak ekonomik iyileştirmeler, yeni iş alanlarının açılması, hane halkının gelir düzeyinin artırılması gerekmektedir. Nalbant (2010)'a göre çocuğun aileden ve toplumdan gelen risk faktörleri ile okulda karşılaştığı güçlükler, okul başarısızlığı ve davranış problemleri olarak kendini göstermektedir. Bu duruma zamanında müdahale edilemez ise süreç, çocuğun okuldan ayrılması ile sonuçlanabilmektedir. Okulun erken terki, suç işleme riskleri ile depresyon ve kaygı gibi psikolojik sorunlar yaşama şansını arttıracaktır (Özkan ve Selcik, 2016). Dolayısıyla risk gruplarının önceden belirlenip gerekli önlemlerin alınması ortaya çıkabilecek sosyolojik olguların da önüne geçecektir. Gelecekte yapılacak araştırmalarda risk gruplarına yönelik ayrı ayrı derinlemesine çalışmaların yapılmasının risk gruplarının karşılaştıkları sorunların ve bu sorunların çözümlerinin belirlenmesine katkı sunacağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- Alabay, E. (2018). Sokak Çocukları ve Eğitimleri. *Risk Altındaki Çocuklar ve Eğitimleri* (185-200). Ankara: Eğiten Kitap.
- Arslankara, V. B. & Usta, E. (2018). "Sanal Dünya Risk Algısı Ölçeği (SDRAÖ)'nin geliştirilmesi." *Bartın Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 7(1): 111-131.
- Arslankara, V. B. (2017). *Lise Öğrencilerinin Sanal Risk Algılarının İnternet Kullanım Durumlarına Göre İncelenmesi*. Yüksek lisans tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Konya.
- Atilla-Demir, S. & Genç-Çelebi, Ş. (2017). "Tek Ebeveynli Ailelerin Sorunları: Nitel Bir Araştırma." *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*. 8(13): 111-125.
- Ayyıldız, E. (2018). Sağlık Sorunu Olan Çocuklar ve Eğitimleri. *Risk Altındaki Çocuklar ve Eğitimleri* (313-326). Ankara: Eğiten Kitap.
- Balci, H. (2011). *Çocuk suçluluğu ve toplumsal nedenleri*. Yüksek lisans tezi, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kütahya.
- Bilgin, R. (2012). "Sokakta Çalışan Çocukları Bekleyen Risk ve Tehlikeler: Diyarbakır Örneği." *Zonguldak Karaelmas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (8)15: 79-96
- Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme. (1989). *Birleşmiş Milletler Genel Kurulu*. 08.03.2020 tarihinde <https://www.unicef.org/turkey/%C3%A7ocuk-haklar%C4%B1na-dair-s%C3%B6zle%C5%9Fme> adresinden alınmıştır.
- Coşgun-Başar, M. & Özdemir, S. (2015). "Duygusal ve Davranışsal Bozukluğu olan Çocuklar için Başarıya İlk Adım Erken Müdahale Programı Uygulamalarının Gözden Geçirilmesi." *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 34(1): 176-197
- Çöpoğlu, M. (2018). "Bir Kısır Döngü: Dünyada ve Türkiye'de Çocuk İşçiliği ve İşsizlik." *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(5): 671-685.

- Dönmez, İ. (2020). "Fen Bilimleri Dersi Öğretmenlerinin Doğu Anadolu Bölgesinde Yaşadıkları Sorunlar Üzerine Fenomenolojik Bir Çalışma." *Turkish Studies - Education*, 15(1): 91-111.
- Dursun, S., & Aksakal, E. (2018). "Çalışan Çocukların Sorunları Üzerine Bir Araştırma." *Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(15):41-56.
- Güngör, M. (2013). "Risk Altındaki Çocukların Aile Yapıları ve Suça Yönelimleri (Mersin İli Örneği)." *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 9(2): 421-434.
- Haki-Sucaklı, M., Keten, H.S., Çelik, M., Ölmez, S. & Yılmaz, A. (2015). "Yetiştirme Yurdunda Kalan Çocuk ve Ergenlerde Sigara, Alkol ve Madde Kullanımı." *Konuralp Tıp Dergisi*, 7(1): 23-26.
- Hair, J. F., Black, W. C., Babin, B. J., Anderson, R. E. & Tatham, R. L. (2013). *Multivariate data analysis*: Pearson Education Limited.
- Heward, W. L. (2009). *Exceptional Children: An introduction to Special Education*, Pearson Education, Inc., USA.
- Kalaycı, A. R. (2011), *Tek ebeveynli aileler*. T.C. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara.
- Karasar, N. (2012). *Bilimsel araştırma yöntemi*. Ankara: Bilim Kitap Kırtasiye Yayınevi.
- Karasar, N. (2015). *Bilimsel araştırma yöntemi*. İstanbul: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Kurnaz, Ş. (2007). "Çocuk Yoksulluğu". *Aile ve Toplum Dergisi*, 3(12), 47-55.
- Millî Eğitim Bakanlığı. (2016). PISA 2015 Ulusal raporu. 08.03.2020 tarihinde http://odsgm.meb.gov.tr/test/analizler/docs/PISA/PISA2015_Ulusal_Rapor.pdf adresinden alındı.
- Millî Eğitim Bakanlığı. (2019). Ortaöğretim Kurumlarına İlişkin Merkezi Sınav. 08.03.2020 tarihinde

https://www.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2019_06/24094730_2019_Ortaogretim_Kurumlarina_Iliskin_Merkezi_Sinav.pdf adresinden alındı.

Nalbant, A. (2010). *Çocuklarla çalışan infaz ve koruma memurlarına yönelik hazırlanan kişilerarası ilişkiler psiko eğitim programının etkililiği*. Yayımlanmamış doktora tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.

Nalbant, A. & Babaoğlu, E. (2016). "Risk Altındaki Öğrenciler: Yozgat Örneği." E-Uluslararası Eğitim Araştırmaları Dergisi, 7(3): 11-30.

OECD, O. (2018). *Stat*. Acesso em, 31

Oral, I. & McGivney, E. J. (2014). Türkiye eğitim sisteminde eşitlik ve akademik başarı. *Eğitim reformu girişimi raporu*. 09.03.2020 tarihinde <http://www.egitimreformugirisimi.org/turkiye-egitim-sisteminde-esitlik-ve-akademik-basari/> adresinden alındı.

Özdemir, S. (2011). "The Effects of The First Step to Success Program on Academic Engagement Behaviors of Turkish Students With Attention-Deficit/Hyperactivity Disorder." *Journal of Positive Behavior Interventions*, 13 (3): 168–177.

Özen, Ü. & Korukçu-Sarıcı, M. B. (2010). "Yalnızlık Olgusu ve Sanal Sohbetin Yalnızlığın Paylaşımına Etkisi: Üniversite Öğrencileri Üzerinde Bir Çalışma." *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 24(1): 149-159.

Özkan Y. & Selcik, O. (2016). "Okul Sosyal Hizmetinin Okul Erken Terki Üzerine Potansiyel Etkisi." *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 9(43): 1275-1281.

Pelendecioğlu, B. & Bulut, S. (2016). "Çocuğa Yönelik Aile İçi Fiziksel İstismar." *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 9(1):49-62.

- Poverty, O., & Human Development Initiative. (2019). Global multidimensional poverty index 2019 [Küresel Çok Boyutlu Yoksulluk Endeksi (ÇBYE)]: illuminating inequalities.
- Seçer, Z., Salı, G., Ceylan, R., Ummanel, A., Özkan, B., Ayyıldız, E., . . . Tepe, B. (2018). *Risk Altındaki Çocuklar ve Eğitimleri*. Ankara: Eğiten Kitap.
- Şengür, M., & Şengür, S. (2020). "Effects of Income and Rural Area on Education". *Ekinoks Ekonomi İşletme ve Siyasal Çalışmalar Dergisi*, 7(1), 10-23.
- Tavşancıl, E. (2002). *Tutumların ölçülmesi ve SPSS ile veri analizi*. Ankara: Atlas Yayınları.
- Taylan, H. H. & Genç, Y. (2017). "Liselerde Sigara, Alkol ve Uyuşturucu/Uçucu/Uyarıcı Madde Kullanım Eğilimleri: Kocaeli Örneği." *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 5(47):180-199.
- Tepe, B. (2018). Çalışan Çocuklar ve Eğitimleri. *Risk Altındaki Çocuklar ve Eğitimleri* (332-351). Ankara: Eğiten Kitap.
- Türkiye'de Çocuk İstismarı, (2010), *Türkiye'de Çocuk İstismarı ve Aile İçi Şiddet Araştırması Özet Rapor*. Başbakanlık Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu. Ankara.
- Ulus, L. (2018). Ekran Bağımlılığı Olan Çocuklar. *Risk Altındaki Çocuklar ve Eğitimleri* (1-31). Ankara: Eğiten Kitap.
- Yalçıntaş-Sezgin, E. (2018). Özel Gereksinimi Olan Çocuklar ve Eğitimleri. *Risk Altındaki Çocuklar ve Eğitimleri* (97-140). Ankara: Eğiten Kitap.
- Yaman, Y. (2018). İstismar ve İhmal Uğrayan Çocuklar ve Eğitimleri. *Risk Altındaki Çocuklar ve Eğitimleri* (249-277). Ankara: Eğiten Kitap.
- Yolcuoğlu, İ. G. (2010). "Çocukların İhmal ve İstismara Uğramasında Aile ve Çocuklara Yönelik Risk Faktörleri ve Sosyal Hizmet Müdahalesi." *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 21(1): 74.

Yolsal, H. (2016). "Öğrencilerin Sosyo-Ekonomik ve Kültürel Statülerinin PISA 2012 Başarıları Üzerindeki Etkisinin İncelenmesi." Social Sciences Research Journal, 5(3): 7-27.

EXTENDED ABSTRACT

Introduction

According to the Global Multidimensional Poverty Index (MPI) (2019), about 76% of the global population is experiencing at least one-third of the weighted indicators in health, education and living standards. In addition, the poorest 40 percent slice receives only 5 percent of the total income. 9 out of 10 people living in OECD (2018) countries are in the first 20 percent of the world income distribution. OECD (2018) report has the worst income distribution in OECD countries in Europe and Asia countries is Turkey. Unbalanced income distribution causes the existing social problems to deepen in poor and underdeveloped regions (Yolcuoğlu, 2010: 74).

There are some differences in economic and social areas compared to other living areas especially for rural people. Differences occurring in basic areas such as education, income, and access to health services are also indicative for welfare inequalities among individuals within the country (Şengür and Şengür, 2020). The calculation of the socio-economic and cultural situation index (EKSD) in the PISA (2015) report is important.

According to Ministry Of National Education (MEB) (2019) data; When the rates of entrance to the high schools that measure academic success and the entrance to the university entrance exam are examined, it is seen that the provinces of Eastern Anatolia such as Ağrı, Van, Muş, Kars and Iğdır are listed in the last steps. It is seen that the success ranking of Muş province is 72th among 81 provinces. It

is seen that there are many individual and social problems affecting teaching practices in educational practices in the Eastern Anatolia Region (Dönmez, 2020). Based on both educational outcomes and social characteristics, regional and characteristics of adolescents in Muş province were examined. Student's family, education level, student's success and attendance status of the children were examined. With the research findings to be obtained, it will help identify the risks that children are in and contribute to the measures to be taken. Accordingly, an attempt was made to search for answers to the following sub-problems;

- a) What are the risk factors of children who continue their education?
- b) Do risk factors differ according to age, gender, family-income status and course success?
- c) What are the virtual risk factors for children who continue their education?
- d) Do virtual risk factors differ according to age, gender, family-income status and course success?

Method

Descriptive scanning and relational scanning model were used to interpret the quantitative data of the research. According to Karasar (2012), screening models are research approaches that aim to describe a situation that exists in the past or still as it exists. Relational screening model, on the other hand, is research models that aim to determine the presence and / or degree of change between two and more variables" (Karasar, 2015: 79). The population of this research is high schools consist in Muş province.

The measurement tool consists of three parts: socio-demographic information in the first part, risk factors form created by researchers in the second part, and

virtual risk factors in the third part. In demographic information, questions such as gender, school grade status, family income status were asked. Risk factors form Seçer et al. (2018), it is divided into 11 sections. The virtual world risk perception scale was created by Arslankara and Usta (2018).

To analyze the data, ANOVA was used to determine risk factors, frequency and standard deviation, t test for gender variable, income distribution and success variables. Average, frequency and t test were used for the virtual risk perception scale. The cronbach alpha reliability coefficient of the virtual risk perception scale was calculated as 0.941.

Findings (Results)

In this research, in which we seek answers to the question of what the risk factors of children are who continue their education in high school level. Four risk factors were determined. These factors are; Children who are victims of neglect / abuse, children with special needs, children with health problems and children who work / are employed. It is seen that these four groups are quantitatively more than the other groups. When the virtual risk factors for children continuing their education are examined, it is seen that there is a lack of social opportunity and social difference.

Conculusion and Discussion

Considering the province of Muş in general and in the region of Eastern Anatolia, in an environment with relatively low socio-economic indicators, factors indicate that the socio-economic factors negatively affect the factors of region, province and family. In other hands, the low social income causes negativities in education. For this reason, the socio-economic level leads students to work or to be employed. And this situation appears to be a vicious circle. Therefore, within the

framework of the determined problems, economic improvements that will provide social development for the solution of the problems, opening new business areas, and increasing the income level of the households should be increased. According to Nalbant (2010), the risk factors of the child from the family and the society and the difficulties faced by the school manifest themselves as school failure and behavioral problems. If this situation cannot be intervened in time, the process may result early school drop-out. The school's early dropout will increase crime risks and psychological problems such as depression and anxiety (Özkan ve Selcik, 2016). Therefore, it will prevent the risk groups from being identified in advance and taking necessary precautions in sociological cases. In future researches, it is thought that performing separate studies for risk groups will contribute to determining the problems and solutions faced by risk groups.